Professionaliseringsthema
Kansen(on)gelijkheid

In dit thema staat het werk maken van gelijke kansen voor leerlingen centraal. Schooldirecteuren staan voor de uitdaging om kansengelijkheid binnen hun school bespreekbaar te maken en te stimuleren. Bij het werken aan kansengelijkheid gaat het om het werken aan het verminderen van de invloed van de achtergrondkenmerken van leerlingen op hun leerprestaties. Het gaat niet om het wegwerken van achterstanden, het optimaliseren van talenten of het realiseren van een hoge cito score voor de school. Het thema kansen(on)gelijkheid is daarom niet alleen relevant voor scholen met veel leerlingen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status of met een andere culturele achtergrond. Het gaat over gelijke kansen voor alle leerlingen. Bij dit thema komen bijvoorbeeld de volgende vragen aan bod: Wat zijn de oorzaken van kansenongelijkheid? Welke interventies stimuleren kansengelijkheid?

Kansengelijkheid: wat en waarom

Schooldirecteuren hebben een belangrijke rol in het werken aan kansengelijkheid. Om gelijke kansen te kunnen bevorderen is het belangrijk dat u weet hoe kansen(on)gelijkheid ontstaat en hoe u hier bewust werk van kunt maken. Maatschappelijke ongelijkheid is van alle tijden. Sinds 2016 staat het thema kansen(on)gelijkheid weer hoog op de maatschappelijke en politieke agenda door een analyse van de Inspectie van het Onderwijs. Deze signaleerde in de Staat van het Onderwijs van 2016 dat kinderen van hoogopgeleide ouders meer kans hebben op een succesvolle schoolloopbaan dan leeftijdsgenoten met een gelijk cognitief niveau met lager opgeleide ouders. In 2020 constateerde het Centraal Planbureau in zijn onderzoek Ongelijkheid van het jonge kind, dat er voordat kinderen naar de basisschool gaan al meetbare en aanhoudende verschillen zijn in vaardigheden tussen verschillende sociaaleconomische groepen. Deze verschillen verdwijnen niet gedurende hun schooltijd en jeugd. De COVID-19 pandemie maakt de verschillen in de thuissituaties van leerlingen en daaraan gekoppelde kansenongelijkheid extra zichtbaar. Zo zorgde het wegvallen van de eindtoets in 2020 ervoor dat leerlingen met een migratieachtergrond en/of ouders met een lagere opleiding of lager inkomen aantoonbaar minder kans maakten op een hoger schooladvies (Swart, Visser, Zumbuehl & Van den Berge, 2020). De discussie over kansengelijkheid blijft dan ook actueel.

Adviesraden, instellingen en onderzoekers definiëren het begrip kansen(on)gelijkheid verschillend. Denessen (2020) stelt dat scholen vanuit een meritocratisch en pedagogisch perspectief naar kansengelijkheid kunnen kijken. Vanuit het meritocratisch perspectief is het ideaal dat alle leerlingen gelijke uitkomstkansen (diploma's) hebben, ongeacht hun achtergrondkenmerken. Om dit te kunnen bereiken is in het onderwijs onevenredige verdeling

van ondersteuning en tijd nodig om groepen leerlingen met minder kansen tegemoet te komen. Vanuit pedagogische perspectief is het ideaal dat alle leerlingen gelijke ontwikkelingskansen hebben. Niet de uitkomstkansen, maar een optimaal pedagogisch klimaat waarin leerlingen zich zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen staat hierbij centraal. De verdeling van tijd en ondersteuning gebeurt vanuit dit ideaal juist evenredig. Leraren dagen alle leerlingen uit en stemmen hun onderwijs en begeleiding op iedere leerling af. In de praktijk worden de verschillende definities van kansen(on)gelijkheid door elkaar gebruikt. De Inspectie van het Onderwijs en Ministerie van OCW kijken vooral naar verschillen in toetsscores en schooladviezen in samenhang met de achtergrondkenmerken van leerlingen. Zij definiëren kansengelijkheid als kans op gelijke onderwijsuitkomsten bij een gelijk cognitief niveau.

Kansengelijkheid in de praktijk

Wanneer u de kansengelijkheid binnen uw school wilt vergroten, is kennis over effectieve interventies van belang. De Wolf (Leeuwin, 2020) maakt in een minidocumentaire inzichtelijk welke factoren een effectieve bewezen positieve invloed kunnen hebben op het bevorderen van kansengelijkheid binnen scholen met het oog op gelijke uitkomstkansen voor leerlingen. Ook door de Kenniskring Kansengelijkheid van Ascenda zijn bewezen interventies in kaart gebracht.

In de praktijk bevordert het volgende kansengelijkheid binnen uw school:

- Het hebben van hoge verwachtingen van leerlingen;
- Het verder vergroten van de professionaliteit van het team door:
    - een professionele cultuur te creëren: *collective efficacy*
    - werk te maken van de professionalisering van het team;
- Het hebben van aandacht voor (school-) taal en woordenschat;
- Het samenwerken met partners:
    - voor extra begeleiding, extra lestijd en tutoring van leerlingen
    - samenwerken met jeugdzorg
    - vergroten van belevingswereld van leerlingen;
- Het vergroten van de ouderbetrokkenheid.

Hoge verwachtingen

Bij hoge verwachtingen gaat het er niet om dat van alle leerlingen een havo- of vwo-niveau wordt verwacht, maar dat u en uw team een realistische, maar ook de positieve verwachting hebben dat leerlingen zich verder kunnen ontwikkelen vanaf hun huidige niveau. Wanneer u en uw team geloven dat leerlingen iets kunnen en hiernaar handelen, krijgen leerlingen meer zelfvertrouwen en gaan ze beter presteren. Er ontstaat een *selffulling prophecy* effect. Van Rosenthal en Jacobson (1968) beschrijven dit effect. Het is daarmee een krachtig middel om leerlingen bij hun ontwikkeling te ondersteunen. Daarentegen kunnen lage verwachtingen leiden tot een lager zelfbeeld en lagere prestaties. Hoewel uit meta-analyses blijkt dat de

effecten van lage verwachtingen meestal klein zijn, ligt dit voor gestigmatiseerde groepen anders (bijvoorbeeld leerlingen met een migratie achtergrond, lage sociaal economische status of met een diagnostisch label) (Jussim & Harber, 2005; Wang, Rubie-Davies, & Meissel, 2018).

Over deze groepen leerlingen bestaan stereotype beelden en vooroordelen die de verwachtingen van leraren over de capaciteiten van deze groepen leerlingen kunnen beïnvloeden. De lage verwachtingen beïnvloeden het handelen van de leraar en kunnen bewust en onbewust worden gecommuniceerd (Babad, Bernieri, & Rosenthal, 1991).

'Collective efficacy' en professionalisering van team

Naast het hebben van hoge verwachtingen is het van belang dat uw team gelooft dat zij gezamenlijk verschil kunnen maken voor iedere leerling. Ofwel dat er sprake is van een cultuur van 'collective efficacy'. Deze cultuur beïnvloedt hoe teamleden zich voelen, denken en handelen (Bandura, 1993). In de theorie van de transformatieve school is dit verder uitgewerkt (El Hadioui e.a., 2019). 'Collective efficacy' heeft een sterk positief effect op de leerprestaties van leerlingen. Uit een meta-analyse van Hattie (2009) blijkt dat het effect van 'collectieve efficacy' sterker is dan die van de sociaaleconomische achtergrond van leerlingen en de ouderbetrokkenheid. Ook voorspelt de mate van 'collective efficacy' leerprestaties beter dan eerdere prestaties van de leerling, zijn of haar motivatie en zijn of haar concentratie. Hieruit blijkt dat het belangrijk is dat uw team gelooft dat u samen het verschil kunt maken voor leerlingen. Scholen kunnen de 'collective efficacy' vergroten door onderzoeksmatig te werken, door een veilige werk- en leeromgeving te creëren waarin leren en het intern voeren van een professionele dialoog centraal staan (Hattie & Zierer, 2018).

Teamprofessionalisering – Het bevorderen van kansengelijkheid vraagt om het uitbreiden van kennis en vaardigheden van het team. Ook is het belangrijk de eigen opvattingen en waarden te onderzoeken op mogelijke impliciete vooroordelen. U heeft als schooldirecteur een belangrijke rol bij het organiseren en ondersteunen van professionaliseringsactiviteiten die hierop gericht zijn. Betrek kennis en expertise van buiten de scholen het verbindt deze kennis aan de ervaring die er al is binnen de school (März et al., 2018). Uit onderzoek van Van Casteren en collega's blijkt dat het observeren van elkaars lessen en het samen leren als team kunnen bijdragen aan de professionalisering van het team op dit gebied.

Aandacht voor (school)taal en woordenschat

Taal geeft inzicht in de sociaaleconomische achtergrond van leerlingen en kan schoolprestaties beïnvloeden door vooroordelen en verwachtingen die hieruit voortvloeien (Ready & Chu, 2015; Stichting Lezen en Schrijven, 2021). De methoden die scholen inzetten, worden steeds taliger waardoor onderwijs voor leerlingen met een beperktere woordenschat ingewikkelder wordt (Leeuwin, 2020). Door het voeren van professionele dialoog over veroordelen en onderzoeksmatig werken, kunnen lage verwachtingen worden beperkt.

Samenwerking met partners

Andere interventies, waarvan de effectiviteit in internationaal onderzoek is aangetoond die scholen in Nederland ook inzetten zijn: samenwerking met jeugdhulp, het vergroten van de belevingswereld van leerlingen en het creëren van extra uren begeleiding of tutoring op school (Van Wetten & De Wolf, 2020). Deze interventies vragen samenwerking met partners, ook partners buiten het onderwijs.

Scholen kunnen samenwerken met partners in de wijk, maar ook op gemeentelijk en landelijk niveau. Het is belangrijk dat u inzicht heeft in de mogelijkheden van de partners en de samenwerkingsprocessen goed monitort, faciliteert en indien nodig bijstuurt.

Ouderbetrokkenheid

Ouderbetrokkenheid is de laatste interventie die bewezen effectief is om te komen tot meer kansengelijkheid voor kinderen (Van Wetten & De Wolf, 2020). Ouderbetrokkenheid is een breed begrip, er bestaan verschillende vormen van. Uit een meta-analyse blijkt dat ouderbetrokkenheid de motivatie, de leerprestaties en het welbevinden van leerlingen kan beïnvloeden. Vooral de thuisbetrokkenheid van ouders heeft een positief effect op de ontwikkeling van kinderen (van alle leeftijden en sociaaleconomische achtergronden) op school. Ook het versterken van een positief zelfbeeld van leerlingen door de ouders heeft een groot effect. U kunt als schooldirecteur de betrokkenheid van ouders bewust stimuleren en zo een mogelijke kloof tussen de thuiswereld en de school verkleinen.

Aansluitende professionaliseringsthema's

Dit thema staat niet los van de andere thema's waar u uw professionalisering op kunt richten. De volgende thema's zijn voor u wellicht ook interessant.

- In dit thema staat het leidinggeven aan aandacht voor leerbehoeften van individuele leerlingen centraal. Dit stelt schooldirecteuren voor de uitdaging om leerlingen onderwijs aan te bieden binnen de school passend bij hun ontwikkeling, kwaliteiten en mogelijkheden. Zoekt u naar verdieping met betrekking tot omgaan met verschillen in de klas? Denk dan eens aan het thema 'Leerbehoeften van individuele leerlingen'.
- Zoekt u naar verdieping met betrekking tot het omgaan met professionele ontwikkeling binnen het team? Kijk dan eens bij het thema 'Aandacht voor professionele ontwikkeling van leerkrachten'.
- Samenwerking in de regio kan voor het vergroten van gelijke kansen meerwaarde opleveren. Vindt u dit een interessant onderwerp? Kies dan voor het thema 'Samenwerken met de regio'.
- Ouderbetrokkenheid speelt een belangrijke rol bij kansengelijkheid. Schooldirecteuren en leerkrachten staan voor de uitdaging om samen met ouders als partners te werken aan een gemeenschappelijk doel: de ontwikkeling van de leerlingen zo optimaal mogelijk laten verlopen. Hoe u die samenwerking kunt bewerkstelligen, leert u in het thema 'Educatief partnerschap'.

Literatuurlijst

Babad, E., Bernieri, F., & Rosenthal, R. (1991). Students as judges of teachers' verbal and nonverbal behavior. *American Educational Research Journal,* 28, 211–234.

Bakker, J.T.A., Denessen, E.J.P.G., Dennissen, M.H.J., & Oolbekkink-Marchand, H.W. (2013). Leraren en ouderbetrokkenheid: Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen.

Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Education Psychologist*, 28(2), 117–148.

Centraal Planbureau (2020). *Ongelijkheid van het jonge kind*. Den Haag: Centraal Planbureau.
Denessen, E. (2020). *NIVOZ-onderwijsavond: Over ongelijkheid en diversiteit in het onderwijs*. https://vimeo.com/428054239

Desforges, C. Abouchar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievements and adjustment: A literature review*. London: Dfes

El Hadioui, I., Slootman, M., El-Akabawi, Z., Hammond, M., Mudde, A. L., & Schouwenburg, S. (2019*). Switchen en klimmen: Over het switchgedrag van leerlingen en de klim op de schoolladder in een grootstedelijke omgeving*. Alkmaar: Van Gennep.

Hattie, J.A.C., & Zierer, K. (2018). *Ten Mindframes for Visible Learning: Teaching for Success*. Routledge.

Inspectie van het onderwijs (2016). *De Staat van het Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Jussim, L., & Harber, K.D. (2005). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies: Knowns and unknowns, resolved and unresolved controversies. *Personality and social psychology review*, 9(2), 131-155.

Leeuwin, D. (2020). *Minidocumentaire kansenongelijkheid. Deel 1 - interventies die werken.* https://www.youtube.com/watch?v=xeeMm3TjPqM

OCW (2021). *De Lokale Educatieve Agenda*. Opgehaald van: https://delokaleeducatieveagenda.nl/bookshow.pl?Lokale_Educ._Agenda.

Ready, D. D., & Chu, E. M. (2015). Sociodemographic inequality in early literacy development: The role of teacher perceptual accuracy. *Early Education and Development*, 26(7), 970-987.

Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Stichting Lezen en Schrijven (2021). *Factsheet Laaggeletterdheid in Nederland*. (2020). Geraadpleegd van https://www.lezenenschrijven.nl/informatie-over-laaggeletterdheid-nederland

Swart, I., D., Visser, M., Zumbuehl & W. van den Berge (2020). *Schrappen eindtoets groep 8 kan ongelijkheid vergroten*. Centraal Planbureau.

Van Casteren, W., Bendig-Jacobs, J., Warenbergh-Cras, F., van Essen, M., & Kurver, B. (2017). *Differentiëren en differentiatievaardigheden in het primair onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.

Van den Bergh, L., Denessen, E., Hornstra, L., Voeten, M., & Holland, R. W. (2010). The implicit prejudiced attitudes of teachers: Relations to teacher expectations and the ethnic achievement gap. American *Educational Research Journal*, 47(2), 497-527.

Van Wetten, S. & De Wolf, I. (2020). *Ieder kind een kans! Interventies voor gelijke kansen in het basisonderwijs*. Education Lab Netherlands.

Wang, S., Rubie-Davies, C. M., & Meissel, K. (2018). A systematic review of the teacher expectation literature over the past 30 years. *Educational Research and Evaluation*, 24(3-5), 124-179.

Wiesman, A. (2019). Interdisciplinaire samenwerking. Ken eerst jezelf. *Management Kinderopvang*, 46, 47.